

## 16.YÜZYILDAKİ BAZI DİVAN ŞAİRLERİNİN “ŞAİR”E ve “İLHAM”A DAİR GÖRÜŞLERİ

Dr. Yavuz BAYRAM\*

**Öz:** 16.yüzyıl şairlerine göre, şair olmanın ilk şartı, insanın yaratılış açısından şaire yatkın olmasıdır; yani onlar şairliği Allah'ın bir lutfu olarak kabul ederler. Bu görüşlerini şairlerine “gülşen-i tab‘, bahâristân-ı tab‘, bülbül-i tab‘, tab‘-ı mevzûn” gibi ifadeler aracılığıyla yansıtmışlardır. Onlara göre gerçek şair, İsa nefeslidir (cân-bahş, cân-fezâ, enfâs-ı mu‘ciz) ve hoş sözler söyleyen bir papağandır. Ayrıca şair; şiiir bahçesinin bülbülü, şiiir ülkesinin sahibi (sultân, mîr, husrev) ve şiiir denizinin dalgıcıdır.

16.yüzyıl divan şairlerinin en önemli ilhâm kaynakları, sevgilidir. Onlara göre şiiirlerinin güzelliği, sevgiliyi ve sevgilinin dudakları, yanakları, ağzı, saçları, dişleri, beli ve kaşları gibi uzuvlarını anlatmalarından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda “hoş, şiiirin, ra‘nâ, mevzûn, rengin, ince, nâzik” gibi ortak sıfatların her iki unsur (şiiirde sevgili ve uzuvları) arasında köprü vazifesi (vech-i şebek) gördükleri söylenebilir.

**Anahtar kelimeler:** Divan şiiiri, şâir, ilham, sevgili, mevzun.

### The Views About “Poet” And “Inspiration” Of Some Poets Of Classic Period In 16<sup>th</sup> Century

**Abstract:** According to 16th century divan poets, first condition of being a good poet is genesis susceptible to poem: that’s why they accept that poetship is a kindness of God. They have shown these thoughts in their poems by phrases like “gülşen-i tab‘, bahâristân-ı tab‘, bülbül-i tab‘, tab‘-ı mevzûn”. According to them, real poet gives soul to human-being like Jesus (cân-bahş,

The most important source of inspiration of the 16th century divan poets is beloved. According to them, beauty of their poems has been caused by telling beloved and her organs like her lips, cheeks, mouth, hair, teeth, waist and

---

\* Ondokuz Mayıs Üni. Amasya Eğ. Fak

eyebrow. In this means it could be said that adjectives like “hoş, şîrîn, ra'nâ, mehzûn, rengîn, ince, nâzik” duty function of bridge (vech-i şebek) in the relationship of poem with beloved..

**Keys words:** Divan poem, poet, inspiration, beloved, mehzun

## Giriş

Yazıya, Nurullah Ataç'a ait, divan edebiyatıyla ilgili yaygın bazı kanaatlere ve önyargılara anlam kazandıran bir değerlendirme ile başlamak istiyorum:

*“Eski şiirimizi, Divan şiirini, bilirsiniz, severim, çok severim. Bir yandan da kızarım ona, onu sevdiğim için kendime kızarım. Kapatmalıyız artık o edebiyatı, büsbütün bırakmalıyız, unutmalıyız, öğretmemeliyiz çocuklarımıza. Onu sevdikçe, Fuzûlî, Bâkî, Naili gibi şairleri okuyup bir tat duydukça, çocuklarımıza da belleteceğiz, sevdireceğiz diye uğraştıkça Doğulu olmaktan silkinemeyeceğiz, kurtulamıyacağız, Batı acununa gerçekten karışamıyacağız. Bizim bugün ülkemize girmesini, yayılıp yerleşmesini dilediğimiz görüşten, anlayıştan apayrı, onunla bağdaşamaz bir anlayışın, görüşün ürünüdür o. Musikimiz gibi. İkisi bir arada yürümez. Ya biri, ya öteki. Birinin, Doğu düşüncesinin yarattığı şiirin, edebiyatın artık yaralanmış olduğunu, bize yetmediğini, içimizde yankılar uyandırса dahi çağını geçirmiş, yapacağını yapıp göçmüş olduğunu biliyoruz. Ne duruyoruz? Gömelim onu. Onu gömelim de ötekinin tutunmasına, gelişmesine engel olmasın ..... Bir Fuzûlî beyti işittik mi, ne dediğini iyice kavrayamasak bile, bizi söylediğini, bizden bir şey olduğunu, yüreğimizde bir teli titrettiğini duyuyoruz. Ama işte bunun için kapatmalıyız, bırakmalıyız, unutmalıyız o şiiri. Bizim duygularımızın ezgisi olduğu için, gücünü bizim duygularımızdan alıp bizim duygularımızı beslediği için atmamız onu.” (Ataç, 2000: 97-98).*

Bu yaklaşım, elinizdeki yazının çıkış noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu anlamda bir başka çıkış noktasını da, Prof.Dr.Orhan OKAY'ın bir makalesinde ortaya koyduğu şu tespit olmuştur:

*“Divan edebiyatı geleneği çerçevesinde, bazı şairlerin, divanlarının dîbâce(önsöz)lerinde kendi şiir anlayışlarıyla ilgili birtakım mülâhazalara yer vermeleri de poetika denemeleri olarak düşünülebilir. Hatta birçok şairin divanları arasında yer yer rastladığımız şiire dair manzûm parçalar ve beyitler de dikkate şâyândır ve oldukça mühim bir hacme ulaşmaktadır. Belki de hepsinden önemlisi, şuarâ tezkirelerinde bu konuyla ilgili verilen dağınık bilgiler, kanâatler, hükümlerdir. Ancak divan edebiyatının hem bütün olarak, hem de devirlere göre şiir anlayışlarını gösteren bir poetikanın oluşması için bütün bu kaynakların gözden*

*geçirilip bir sistem hâline getirilmesini beklemek gerekir.” (Okay, 1990: 35).*

Bu yazıda önce divan şairleri açısından şiire meyyâl yaratılışın önemine ve kaderin belirleyiciliğine işaret edilmiş; ardından divan şairlerinin diğer şairlerle ilgili düşünceleri irdelenmiştir. Divan şairlerinin il-hâm kaynaklarına dair geniş bir değerlendirme yapıldıktan sonra, şairle ilgili benzetmeler ayrıntılı biçimde ve örnekler eşliğinde ele alınmıştır.

### 1.Şiire Meyyâl Yaratılış

Divan şairlerine göre şairlik doğuştan gelir; yani şair şiire meyilli olarak doğar. Doğuştan böyle bir yeteneğe sahip olmayanlar ne kadar uğraşsalar da güzel şiir söyleyemezler. Zira şiirin güzelliği, şairin yaratılışındaki güzelliğe bağlıdır. Şiir, şairin duygu ve düşünce dünyasının okuyucuya yansıtılmasıdır bir bakıma. Bu sebeple güzel huylu, hoş yaratılışlı şairlerin şiirleri de güzel ve hoş olacaktır. Vâsî'nin dediği gibi, “Gönlünde bahar tazeliğini yeşerten şair, mevsim kış da olsa yâre gül (gibi tâze şiirler) armağan edebilecektir”:

Gülşen-i tab'ım kerâmâtından olmuştur bu kim

Sana gönderdim şitâ faslında güller armağan

Vasfî, K.7-35

Hayâlî için de şiir, “gönül bahçesinde açmış şen bir gül”dür. Üstelik öyle hoş ve güzel bir güldür ki, bu özellikleriyle bahçedeki diğer tüm çiçekleri kıskandırmaktadır. Nev'î ise yârin yoluna saçacağı incileri sadef gibi hoş ve temiz yaratılışından toplamaktadır:

Bahâristân-ı tab'ımda açıldı bir gül-i sûrî

Hacil eyler anın her bergi evrâk-ı gülistânı

Hayâlî, K.14-30

İhtisâr et demdir sadef-i tab'ından

Nev'iyâ ola dürleri yolunda nisâr

Nev'î, K.23-43

Sevgilinin medhi için söylediği güzel sözler, zamanı aşan eşsiz şiirler de şairin elmas değerindeki tabiatının eseridir. Allah onu güzel huylu ve şair ruhlu yaratmamış olsaydı, bunca güzel şiiri nasıl söyleyebilirdi? Tasavvufta mutlak güzelliğin Allah olduğunu biliyoruz. Allah, cemâlinin görülmesini ve nimet verdiklerinin, şükür içinde kendisine ibadet etmelerini ister. İnsanı da bu gerekçeyle yaratmıştır. Allah'ı bulabilmesi, güzelliğinin farkına varıp kavuştuğu nimetlere karşı şükredebilmesi için de ona beden, akıl, izân ve daha birçok yetenek vermiştir. Şu hâlde insan, Allah'ın gücü, kudreti ve güzelliğinin değişik sırlarını, bu sırların ardındaki gerçekleri araştırmakla yükümlüdür.

Allah, herkese değişik yetenekler bahşettiği gibi, şairlere de şiire yatkın yaratılış vermiştir. Şairin görevi, Allah'ı cemâl sıfatıyla insanlara tanıtmaktır. Divan şiirinde bu görev, genellikle mecâzî bir üslûpla ve simgesel yöntemlerle yerine getirilmiştir. Örneğin aşağıdaki beyitlerin il-

kinde Nev'î, yârin övgüsüne söylediği inci gibi sözlerin zamanı bile yendiğini iddia ederken, bunu Allah'ın bir lutfu olan elmas kıymetindeki yaratılışına (elmas-ı tab') borçlu olduğunun da bilincindedir. İkinci beyitte de Hayretî, şiirinin gül gibi taze ve güzel oluşunu, yaratılışından gelen yeteneklerine bağlamaktadır:

*Medhün güherlerin delip elmas-ı tab' ile*

*Dizdim zamâne silkine bir nazm-ı yâd-gâr*

Nev'î, K.13-41

*Çîn oldu gonca gibi çü düşnâma başladı*

*Bir şi'r okudu gül gibi bu tab'-ı hûş-güvâr*

Hayretî, K.21-12

Muhibbî, şiirini ünlü İranlı şair Hasan'ınkilerden (Pala, 1989) üstün kılan ayrıntının, yaratılışındaki üstünlükten kaynaklandığını söylemektedir. Allah ona öyle latîf bir yaratılış bahşetmiştir ki, şiir sahasında Hasan'ı bile geçmesi mümkün olmuştur. Ayrıca ona Selman (Pala, 1989) kadar büyük bir şöhret kazandıran renkli ve coşkulu şiirlerini de Allah'ın bir lutfu olan hoş yaratılışına borçludur:

*Muhibbî lutf-ı tab'ından kemâle ereli nazmın*

*İşiden gören eş'ârın dedi şi'r-i Hasan'dan yeg*

Muhibbî, G.1598-5

*Bu Muhibbî dem-be-dem şi'rini rengîn eyledi*

*Tab'-ı mevzûnuna dense n'ola Selmân-ı zamân*

Muhibbî, G.2267-5

Allah Taşlıcalı Yahyâ Bey'e inci değerinde şiirler söyleyebilecek bir yaratılış ('ummân-ı tab') bahşetmiştir. O da sevgilinin atının ayağına saçtığı inci ve mücevherleri (pây-ı semend) işte bu engin yaratılışının denizinden çıkarmıştır:

*Pây-ı semendine yine Yahyâ kulun bugün*

*'Ummân-ı tab'dan dür ü güher kılar nisâr*

Taşlıcalı Yahyâ, K.10-40

Hayâlî de şiirlerinin mücevher değerindeki manalarını yüce yaratılışından çıkarmaktadır. Onun yaratılışı (tab'-ı şâhî), irfân âleminin hazinesinin bekçisidir adeta. Diğer yandan Hayâlî'nin bülbül gibi hoş ve âhenkli yaratılışı (bülbül-i tab') öyle güzel şiirler ortaya çıkarmıştır ki büyük üstâd Nevâyî bile onu takdir etmektedir:

*Tab'-ı şâhîden çıkarırsın me'ânî cevherin*

*Yoksa sen gencûr-ı genc-i 'âlem-i 'urfân mısın*

Hayâlî, K.20-16

*Nevâyî ger işideydi nevâ-yı bülbül-i tab 'ın  
Diyeydi yahşırak duymuştur ol üslûb-ı Selmân'ı  
Hayâlî, K.14-31*

Muhibbî, şiirin vezinli ve güzel olmasını, şairin yaratılışının hoş ve güzel olmasına (tab'-ı mevzûn) bağlarken; Bâkî, inci gibi güzellikler saçan yaratılışı (tab'-ı dür-efşân) sayesinde, şiir denizinin reisi (re'îs-i bahr-ı nazm) olduğunu söylemektedir:

Müdde'î bilmez Muhibbî nüktesini anlamaz  
*Tab '-ı mevzûn olıcak şi 'ri dahi mevzûn çeker  
Muhibbî, G.623-5*

*Re 'îs-i bahr-ı nazm oldum bugün 'âlemde ey Bâkî  
Gazel demek senin tab '-ı dür-efşânında kalmıştır  
Bâkî, G.487-5*

## 2.Şairlik Allah Vergisi Mi?

16.yüzyıl divan şairlerine göre şairlik, Allah vergisi bir yetenektir. Onun lutfu ve ihsânı olmadan, kimsenin şiir söylemeye gücü yetmez. Örneğin aşağıdaki dizelerde görüldüğü gibi, Nev'î'yi sevgilinin övgü saltanatına kavuşturan ve onu bütün şairler içinde yüceltip şiirindeki edâyı hepsininkinden güzel yapan Allah'tır:

*Meddâh-ı saltanat kıldı Nev 'î'yi Hüdâ  
Şâh-ı edâ benem şu 'arâ zümresi gedâ  
Nev 'î, MUR.29-9*

Allah, Muhibbî'ye de sonsuz ve pahasız bir hazine (genc-i bî-pâyân) bağışlamıştır. O da bu gönül hazinesinden söz incilerini çıkarıp etrafına saçmaktadır. Ayrıca onun böyle her sözünün mücevher kıymetinde olmasına şaşmamak gerekir. Çünkü ona ta ezelden inci güzelliğinde söz saçan bir yaratılış (tab'-ı gevher-pâş) bahşedilmiştir. İnci gibi şiir söylemek onun kaderinde yazılıdır:

*Ey Muhibbî mahzen-i dilden çıkan söz gevherin  
Harc kıl çünkim sunuldu genc-i bî-pâyân bana  
Muhibbî, G.90-5*

*Cevher olsa her sözü etmen Muhibbî'nin 'aceb  
Çün sunulmuştur ezelden tab '-ı gevher-pâş ana  
Muhibbî, G.83-5*

Sevgiliyi saltanat bahçesine servi eyleyen ilahî kudret, Hayâlî'yi de onun övgü bahçesine hoş nağmeli bir bülbül olarak tayin etmiştir. Bu

durumda doğal olarak artık şairin, sevgili yolunda şiir söylemekten başka yapacağı bir şey yoktur:

*Serv-i bâğ-ı saltanat kılmış seni ol kim beni  
Midhatın gülzârına murg-ı hôt-elhân eyledi  
Hayâlî, K.17-19*

Nev'î de şiir denizine mücevher pahasında sahillere yapmak için zamanın (kader) kendine bir fırsat vermesini beklemektedir. Zira şair, kaderinde yoksa, buna asla muvaffak olamayacağı kanaatindedir:

*Eger rûzgârım olursa muvâfık  
Kılam bahr-ı nazma güherden sevâhil  
Nev'î, KIT.57-14*

Şairleri zaman zaman düşebilecekleri güç durumlardan kurtaracak olan da, onlara şiir söylemek için ilhâm bahşeden Allah'tır. Bunun bilinciyle Bâkî ve Usûlî, Allah'a yakararak yardım dilemektedirler:

*Bâkî suhanda fark-ı sipihre kadem basar  
Lutf-ı Hudâ olursa eger dest-gîr ana  
Bâkî, G.60-5*

*İlahî beni kurtargil zelîlden  
Sözümün gevherin sakla halelden  
Usûlî, Yenice ŞEHR.-124*

Bâkî'nin söz ülkesinin kendisine teslim edildiğini, kaside ve gazelin kendisine verildiğini; sözlerini gaybdan bir ilhâm perisinin telkîn ettiğini söylediği aşağıdaki beyitlerinden, yukarıda sözü edilen yardımı gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca Muhibbî de şiirini kudret eliyle yazılmış ilahî bir âyet olarak vasıflandırdığı bir beytinde, söz konusu yardım aldığını ispatlamaktadır:

*Bâkî müselleme oldu bana kişver-i suhan  
Geçtim serîr-i nazma bugün Husrevâne ben  
Bâkî, G.321-6*

*Bu devr içinde benim pâdşâh-ı mülk-i suhan  
Bana sunuldu kasîde bana verildi gazel  
Bâkî, MÜF.11*

*Mülhim-i gayb gönül âyinesin karşı tutup  
Eyledi tûtî-i câna bu kelâmı telkîn  
Bâkî, K.27-20*

*Ehl-i hâl alır Muhibbî bir varakdan bin sabak*

*Dest-i kudretle yazılmış âyet-i Yezdânuğır*

*Muhibbî, G.440-5*

Nitekim Fuzûlî de aşağıdaki dizelerinde, Allah'ın yardımı olmadan şiir yazmanın, şair olmanın imkansızlığını bilmekte ve şiir söyleme yeteneğini Allah'ın verdiğini ifade etmektedir:

*Zihî şâni ' ki levh-i cânâ kilk-i hüsn-i tevfiķi*

*Ezelden iktizâ-yı nazm-ı cân-perver rakem kılmış*

*Kemâl-i şi 'r kesbi mümkün olmaz bî-medet andan*

*Ana minnet ki tab '-ı nazm luťf etmiř kerem kılmıř*

*Fuzûlî, KIT. (Dîbâce)*

Görüldüğü gibi, 16.yüzyıl divan şairlerine göre şairlik, tam anlamıyla bir Allah vergisidir. Allah, insanı şair ruhlu yaratmadıktan sonra, iyi bir şair olmanın başka hiçbir yolu yoktur onlar için. Muhibbî, Nev'î, Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ Bey'den verilen aşağıdaki örneklerde de bu anlayışın hâkim olduğu görölmektedir:

*Muhibbî olmagıl gâfil dilinden koma eş 'ârı*

*İşidenler diye ârî şi 'r sana müsellemdir*

*Muhibbî, G.618-5*

*Derler Muhibbî şi 'rine ol dem lisân-ı gayb*

*Mu 'ciz-nizâm sözleri ger rakam kıla*

*Muhibbî, G.2557-5*

*Mülk-i nazm içre müsellemdir Süleymânlık bana*

*Mûr-veş zîr-i zemîn olsam zamânım söylenir*

*Nev'î, G.128-2*

*Bir nigâr-ı 'anberîn-hattır gönüller almağa*

*Gösterir her dem nikâb-ı gaybdan ruhsâr söz*

*Fuzûlî, G.119-4*

*Şi 'r-i Yahyâ'da me 'ânî bir müsellem hûbdur*

*Bahr-ı nazmından giyiptir âsmânî harîr*

*Taşlıcalı Yahyâ, G.132-5*

### 3.Rakip Şairlerle İlişkiler

Divanları incelendiğinde, 16.yüzyıl divan şairlerinin birbirleriyle pek de iyi geçinemedikleri söylenebilir. Bütün şairler diğer şairleri kendilerine rakip olarak görürler. Dolayısıyla şiirlerde sık sık rakip şairlerin ye-

rildiklerine, sanatlarının küçümsendiğine şahit olunur. Örneğin aşağıdaki beyitlerinin ilkinde Taşlıcalı Yahyâ Bey, zamane şairlerinin, onun sıkıntısını anlayamayacakları için, üzüntüsünü paylaşacaklarına da inanmamaktadır. İkinci beytinde ise Muhibbî, diğer şairlerin kendisiyle boy ölçüşemeyeceklerini düşündüğünden, onlarla aynı kefeye konmak istemediğini söyleyerek, kendi şiirlerinin onlarinkilerden daha güzel ve daha yüce olduğunu iddia etmektedir:

*Tâkâtî tâk oldu yürür döndü kemâna kâmeti  
Yasını Yahyâ'nın çeker sanma zamâne şâ'iri  
Taşlıcalı Yahyâ, G.471-7*

*Bu Muhibbî anın için şi'rini etti bülend  
Şimdiki şâ'irleri kendüye akrân istemez  
Muhibbî, G.1083-6*

Zamane şairlerini kendisiyle aynı kefeye koymayan; hatta onları kendine rakip olarak bile görmeyecek kadar önemsiz sayan şair, gönülleri cezbeden şiirleri sayesinde, onları sanatının hakkını teslim etmek zorunda bıraktığını söylemekten de geri kalmaz:

*Muhibbî işbu şi'r-i dil-pesendi  
'Aceb var mı görüp ta'zîm kılmaz  
Muhibbî, G.1152-5*

*Şi'r-i pür-sûzum Muhibbî olalı zâhir benim  
Şimdiki şâ'irlere ta'n mı dedirsem zer bî-bes  
Muhibbî, G.1226-7*

Yine Muhibbî, rakip şairlerle farkını ortaya koymak için, bir beytinde altınla gümüş arasındaki mukayaseye başvurmuştur. Doğal olarak şair kendi şiirlerini altın; rakiplerinkileri ise gümüş değerinde görmektedir. Şaire göre şiirden anlayan herkes, bu gerçeği takdir edecektir:

Benzemezse şi'rime şi'ri n'ola şâ'irlerin  
Kim ki sarrâf ola der kim bir degül altın gümüş  
Muhibbî,  
G.1253-2

Muhibbî buna rağmen rahat edememiş olmalı ki, divanının başka bir yerinde, yeni bir mukayeseye daha başvurmuştur. Bu kez şiirini nazlı nazlı yürüyen bir keklige (kebk-i hırâm) benzeten şair, rakiplerinin şiirlerini karga işi (kâr-ı zâğ) olarak tanımlamaktadır:

*Her kim Muhibbî şi'rini bilmez nazîre der  
Kebk-i hırâma benzemeye hîç kâr-ı zâğ  
Muhibbî, G.1351-5*

Muhibbî son olarak, başka şairlerin şiirleri için "lâle", kendi şiirleri içinse "gül" tanımlamasına başvurmuştur (Bayram, 2001:117, 421,



1055). Aralarındaki farkı vurgulamak için de ikinci dizede, “şeker”le “bal” karşılaştırmasını kullanan şairin, bu beyitte rakip şairlerin sanatlarına karşı oldukça saygılı ve hürmetkâr tavrı da dikkat çekmektedir:

*Şi ‘r-i pür-sûzum benim gül lâledir eş ‘âr-ı gayr*

*Şekker-i şîrîn ile kande bir ola engübîn*

*Muhibbî, G.2278-3*

Nev‘î bir murabbaında, Allah’ın yardımıyla, şiirlerindeki eşsiz söyleyiş sayesinde, şairlik meydanında “şâh-ı edâ” olduğunu; diğer şairlerin ise ancak “gedâ” olabileceklerini ifade etmektedir:

*Meddâh-ı saltanat kıldı Nev ‘î’yi Hüdü*

*Şâh-ı edâ benim şu ‘arâ zümresi gedâ*

*Nev ‘î, MUR. 29-9*

Nev‘î devrinin Selmân’ı olan Bâkî’yi işaret ederek, biraz da kıskançlık içinde, onun gibi yardım görememekten şikayet eder. Bu şikayetiyle Bâkî’nin şairlik gücünü dolaylı olarak da olsa kabullenmiş olan şair, Bâkî gibi dönemin ünlü padişahı Kanuni Sultan Süleyman’dan yardım görseydi ya da başına devlet kuşu konsaydı, kendisinin de en az onun kadar büyük bir şair olacağını ve Bâkî’nin şiirinin kendi şiirleri yanında bir yudum su derecesinde kalacağını iddia etmektedir:

*Nev ‘î’ye lutf et mu ‘în ol kim zâhir-i vakt ola*

*Bâkî’yi lutf-ı Süleymân etti Selmân-ı zamân*

*Nev ‘î, K.37-36*

*Şi ‘r-i Bâkî’yi salardım cür ‘a gibi ağyâra*

*Başıma doğsa benim de mihr-i devlet subh-dem*

*Nev ‘î, K.36-10*

Aslında Nev‘î’nin şiiri mucizevî bir para (mu‘ciz-i nakd) gibidir. Ne var ki şiire yabancı olan diğer şairler (ağyâr), onu bir büyü olarak görürler. Bu açıdan bakıldığında, beyitte hem Hz.Muhammed’e müşriklerin ‘büyücü’ iftirasına hem de Hz.Musa’nın Firavun’un büyücüleriyle mücadelesine gönderme yapıldığı düşünülebilir (Pekolcay, 1981: 126):

*Sözüm mu ‘ciz-i nakddir gerçi ağyâr*

*Sayarlar anı mahz-ı efsûn-ı sâhir*

*Nev ‘î, K.55-17*

Nev‘î başka bir beytinde, nihayet ağzından baklayı çıkarır ve gönlünde yatanı açıkça ortaya kor. Şimdi ona rakip olacak; yani karşı duracak bir şair yoktur:

*Şarâb-ı nazmı içer zarf-ı harf ile Nev ‘î*

*Harîf olur ana devr içre şimdi şâ'ir yok  
Nev'î, G.232-5*

Bâkî, Nev'î'yi haklı çıkarırcasına, efsûn dolu şiirlerinin yârin du-  
dağını anlatmalarından ötürü, onları okuyan yabancıların yüzlerini (çeh-  
re-i ağyâr) dondurduğunu, güzellikleriyle de onları adeta sersemleştirdi-  
ğini söylemektedir:

*Evsâf-ı la'lin ile pür-efsûndur sözüm  
K'eyler okunsa çehre-i ağyârı senderûs  
Bâkî, G.531-6*

Bâkî şiirlerinin kıymetini ortaya koymak için Muhibbî'nin yaptığı  
gibi mukayese yönteminden yararlanmıştı. Mesela bir kasidesinde, kendi  
şiirlerine “nutk-ı Mesihâ” diyen şairin diğer şairlerin şiirlerini ‘apaçık bir  
sihir’ olarak vasıflandırdığı beyti, bize yukarıda Nev'î'den alınan örneği  
ve onun yakınmalarını hatırlatmaktadır:

*Serverâ şi'r degül nutk-ı Mesihâdır bu  
Tutalım gayrılar eş'ârı ola sihr-i mübîn  
Bâkî, K.27-28*

Bâkî başka bir beytinde ise, Nev'î'ye nispet yaparçasına, şiirlerini  
başkalarınınkilerle kıyaslamaya bile razı olmadığını söyler. Çünkü onun  
şiirleri sümbül; diğer şairlerinkilerse kuru ottan (giyeh-i huşk) ibarettir.  
Dolayısıyla birbirleriyle karşılaştırılmaları hiç de doğru değildir:

*Nazm-ı eşhâsa kıyâs eyleme Bâkî şi'rin  
Ola mı her giyeh-i huşke berâber sünbül  
Bâkî, K.26-43*

Taşlıcalı Yahyâ Bey ise bütün şairlere meydan okuyarak, şiirle-  
rindeki her bir mısraı ateşli bir kılıç (şemşîr-i âteş-bâr) diye tanımlayıp,  
kendinden başka fenninde mağlup edilemeyecek hiçbir şairin olamayaca-  
ğı iddiasını dile getirmektedir:

*Şi'rinin her mısra'ı şemşîr-i âteş-bârdır  
Kanı bir Yahyâ gibi fenninde mağlûp olmayan  
Taşlıcalı Yahyâ, G.316-5*

#### 4.Şairin İlhâmı

##### 4.1.Sevgiliye Övgü (İlhâm-ı Medh-i Yâr)

16.yüzyıl divan şairlerinin divanlarını inceledikten sonra, onları  
şiire yönlendiren en büyük ilhâmın sevgili (Bayram, 2001: 120) olduğunu

rahatlıkla söylemek mümkündür. Sevgili divan şairi için hem bir sebep hem de bir sonuçtur. Güzelliği ile âşığı aşka düşüren sevgili, böylece onun şiire yönelmesine sebep olur. Dudağı, gözü, kaş, saç, zülfü, sînesi, kirpiği, ağzı, boyu...vs ile şairin kalemini adeta kontrol eden sevgili; güzel, renkli, tatlı ve hoş şiirler için bir vesiledir. Taşlıcalı Yahyâ Bey, “Söyleyeni bırak, söyletene bak.” dediği aşağıdaki beytinde sevgilinin bu özelliğine dikkatleri çekmeyi amaçlamıştır:

*Şi’r-i cihân-süzumu haylî begendi habîb*

*Söyledeni gör begim söyleyeni ko dedi*

*Taşlıcalı Yahyâ, G.462-6*

Kaldı ki Amrî’nin dediği gibi, bülbülü yanık yanık öttüren de güldür. Gülün güzelliği, rengi ve kokusu olmasa, bülbülde aşk ne gezerdi? Gül nasıl güzelliğiyle bülbülü aşka düşürüp, onu dillere destan ettiyse, sevgili de şairi aşka düşürmüş ve ona yanık şiirler söyleterek dillere destan olmasını sağlamıştır:

*Kim anardı bülbülün gûyâlığın gül olmasa*

*Amrîyem nazm ile destân eyleyen sensin beni*

*Amrî, G.117-5*

Fuzûlî de parlak bir aynaya benzettiği sevgilisini gördükçe, tatlı sözler şakiyan bir papağana (tûtî-i şîrîn-güftâr) dönmektedir. Aynı şekilde Hayretî de sevgilinin nûrunu görür görmez onun güzelliğini anlatan tatlı dilli bir papağan (tûtî-i şîrîn-makâl) olmaktadır:

*N’ola gördükçe seni olsa Fuzûlî gûyâ*

*Sen bir âyinesin ol tûtî-i şîrîn-güftâr*

*Fuzûlî, K.40-28*

*Gösterip cânâ cemâlin nûrunu âyine-vâr*

*Hayretî’yi kul yine bir tûtî-i şîrîn-makâl*

*Hayretî, G.249-5*

Böylece ilhâmı sevgiliden ve onun güzelliğinden alan şair, ortaya gönüllere hitap eden şiirler çıkarmaktadır. Bu şiirler insanı heyecanlandırmakta, coşturmakta, yeri geldiğinde teselli etmekte, kimi zaman da hüznlendirmekte; kısaca duygularına tercüman olmaktadır. Okuyucunun gönlünde bir ateş tutuşturmak isteğiyle şiir söyleyen şair, bunu sevgilinin güzelliğini ve ona olan aşkını anlatarak başarır. Şu hâlde sevgilinin güzelliğinin vesile olduğu şiir, onun güzelliğini anlatmasıyla da tekrar sevgiliye dönmektedir. Bu itibarla Muhibbî ve Hayâlî’nin şiirlerini de güzellerin tutuşturdukları aşk ateşiyle söylemeleri boşuna değildir:

*Muhibbî ‘aşk ile buldun harâret*

*Anınçün şi 'rin oldu öyle dil-sûz*

*Muhibbî, G.1193-5*

*Sûzumla söz çerâğını yaktım Hayâlî ben*

*Husrev gibi zamânede fâyık degül miyem*

*Hayâlî, G.374-5*

Dolayısıyla sevgiliden ayrı kalmak, şair için hiç de kolay olmayacaktır. Nitekim Hayâlî aşağıdaki beyitlerin ilkinde sevgilinin hasretiyle, gülünden ayrı kalmış bülbül gibi feryat etmektedir. Ancak beytin ikinci dizesinde söylediği gibi, bu tatlı ve hoş bir ötüş değildir. Yani şiirlerinde insanın gönlünü ferahlatacak sözler yerine, daha da üzecek, hasretine hasret katacak sözler vardır. Çünkü artık sevgilinin ne tatlı dudağı, ne de güzel gözleri, kaşları... vs. kalmıştır. Aşağıdaki beyitlerin ikincisinden anlaşılacağı gibi, Bâkî de bu hasreti çekmektedir ve sevgiliye kavuşma arzusuyla şiirler söylemektedir. Sevgilinin yokluğundan şikayet ederken, bir yandan da onun tatlı dudağına kavuşmayı (lezzet-i vasl) ümit etmektedir:

*Dâğ-ı hasrettir beni bülbül gibi gûyâ eden*

*Söylemez âyinesiz tûtî kelâm-ı sükkerîn*

*Hayâlî, K.23-30*

*Bâkî'yi lezzet-i vaslın tama'ı söyletti*

*Tûtîyi şevk-i şekerdir getiren güftâra*

*Bâkî, G.143-9*

Bunlardan başka, aşağıda verilen örnekler de 16.yüzyıl divan şairlerinin şiirlerini söylerken, en büyük ilhâmı sevgiliden aldıklarını ortaya koymaktadır. Şiirlerindeki güzelliği, sevgiliyi övmelerine ve onu anlatmalarına bağlayan şairler, bu başarılarını sevgilinin himmetine ve lutfuna borçlu olduklarının bilincindedirler. Örneğin Fuzûlî, Vasfî, Bâkî ve Muhibbî'den alınan aşağıdaki beyitlerde, bir yandan şiir söylemek için sevgilinin himmeti, lutfu ve ihsanı gerekli görülmekte; bir yandan da bunlara kavuşma ümidi dile getirilmektedir:

*Var ümîdim feyz-i lutfundan Fuzûlî kim müdâm*

*Tâ dilimde kuvvet-i nutk u tenimde cân olur*

*Fuzûlî, K.7-32*

*Gûş-ı 'âlem dola Vasfî dürer-i nazmımla*

*Şâhdan ger ola ben bendeye himmet nazarı*

*Vasfî, G.100-7*

*Hâm var ise eger micmere-i nazmımda*

*Dâmen-i lutfun anı setr ede ey fahr-ı kibâr*

*Bâkî, K.19-51*

*Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî*  
*Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şu'arâsı*  
*Bâkî, G.225-7*

*Husrevâ Bâkî kulun nazm içre Selmân olmağa*  
*Hep senin lutfun mu'în olmuştur ihsânın zâhir*  
*Bâkî, G.464-5*

*Yârdan hercâyılık resmini öğrendi meger*  
*Her gıce meclis gezer eş'âr u divânın senin*  
*Muhibbî, G.1613-4*

Bâkî, Muhibbî, Nev'î, Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ Bey'den alınan aşağıdaki dizelerde de, şiirlerdeki esas güzelliğin sevgiliyi medhmetmekteki başarıyla orantılı olduğu görüşü dile getirilmektedir:

*Şimdi gûş-ı cân ile dinler cihân eş'ârımı*  
*Medhin etsem bir yere mecmû'-ı ins ü cân gelir*  
*Bâkî, K.8-18*

*Sen güzeller şâhını her dem-be-dem çün medh eder*  
*Bu Muhibbî şi'r-ârâ Selmân olursa çok mudur*  
*Muhibbî, G.645-5*

*Nice şîrîn olmasın cânâ Muhibbî'nin sözü*  
*Çünkü medhin okuram olur kelâmım sükkerîn*  
*Muhibbî, G.2170-9*

*Sevâd-ı nâme-i medhinle hâme buldu şeref*  
*Ki şem'-i bezme verir nûr u fer şeb-i deycûr*  
*Nev'î, K.22-45*

*Verir medh-i şerîfin cevher-i güftârıma revnak*  
*Sadeftir katre-i bârânı dürr-i şâh-vâr eyler*  
*Fuzûlî, K.22-28*

*Midhatinde iki mısra'la benim her beytim*  
*Bir hümâdır sanasın uçmağa açmış per ü bâl*  
*Taşlıcalı Yahyâ, K.18-38*

#### 4.2.İlhâm-ı Leb-i Yâr

Sevgili bir bütün olarak divan şairlerine ilhâm kaynağı olduğu gibi sevgilinin dudağı, ağzı, beli, boyu, dişleri, sözleri, kaşları, zülfü, yanağı... vs. mükemmel birer ilhâm kaynağıdır. Örneğin aşağıdaki beyitler-

de Muhibbî, şiirin renkli olması için her an sevgilinin dudağını (la‘l-i yâr) anmak gerektiğini; Taşlıcalı Yahyâ Bey de, sevgilinin dudağından bahsetmenin, şiire lezzet kattığını; böylece şiirinin okuyucuların canlarına can katar hâle geldiğini söylemektedir:

*Ey Muhibbî ger dilersem şi ‘rini rengîn ola  
Fikr ü zikrin her nefeste la ‘l-i yâr olmak gerek  
Muhibbî, G.1505-5*

*Cân bağışlarsa n’ola işitene ey Yahyâ  
Lebleri vasfı şi ‘rime verdim lezzet  
Taşlıcalı Yahyâ, G.33-5*

Bâkî, bunu bildiği için, şiir ehlini hayran bırakacak, gönül okşayıcı şiirler söylemenin, sevgilinin dudağından söz etmeye bağlı olduğunu savunmaktadır. Gönül ehli olanlar, yârin dudağına hayrandırlar. Dolayısıyla şiir, yârin dudağından söz edince, gönül ehli ona da hayran kalacaktır:

*Leblerin vasfında şeker-rîz olup güftâr eder  
Bâkî-i şîrîn-suhan tûtî-i gûyâdır  
Bâkî, G.138-6*

*Bâkiyâ söyle biraz leblerin esrârından  
Ehl-i dil nazm-ı dil-âvîzine hayrân olsun  
Bâkî, G.376-5*

Muhibbî’nin gözünde sevgilinin dudağı, ayrıca şiire paha biçilemeyen bir inci (dürr-i şeh-vâr) derecesinde kıymet kazandırabilmektedir. Zira la‘le benzeyen yârin dudağı en değerli, en kıymetli ve eşsiz bir inci hükmündedir:

*Leb-i la ‘lini andım şi ‘rim içre  
‘Aceb mi olsa sözüm dürr-i şeh-vâr  
Muhibbî, G.797-6*

Aşağıdaki beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla, sevgilinin dudağındaki tatlılık; Bâkî, Amrî ve Muhibbî’nin şiirlerine sıkça yansımış ve şiirlerini sevgilinin dudağı gibi, şekerle bala benzer şekilde tatlandırmış olmalıdır:

*Kand-i lebin hayâli ile perveriş bulup  
Dil zâdesine dâye-i tab ‘ım şeker sunar  
Bâkî, G.390-4*

*Bâkî sözünü vasf-ı lebin şehd-i nâb eder*

*Şîrîn kelâmı anın içün böyle şânlıdır*  
Bâkî, G.474-6

*Gazellerinde lebi vasfın eyle ey Bâkî*  
*Şekerle olur bilirsın hoş-âb lezîz*  
Bâkî, G.576-5

*Tûtî gibi şîrîn-suhan olsam n'ola Amrî*  
*Ol mâh-ı şeker-leb ki benim var kimin var*  
Amrî, G.26-5

*Ey Muhibbî lebleri zikrin mükerrer eyledin*  
*Anın içün oldu şîrîn nazm u eş'ârın senin*  
Muhibbî, G.1486-5

Amrî, sevgilinin la'le benzeyen dudağının arzusıyla şiir söylemeye başlayınca, can ipliğine inciler dizeceğini ve kaleminin yârin dudaklarını anlatırken, âb-ı zülâl akıtacağını iddia etmektedir:

*Leb-i la'lin ile güftâra gelsen*  
*Dizersin rişte-i cânda le'âlî*  
Amrî, G.130-8

*Leblerin medhinde Amrî hâmesi*  
*Lûledir kim akıtır âb-ı zülâl*  
Amrî, G.67-5

Bu nedenle Bâkî, 'ağzından düşmemek' deyimini üzerine kurduğu bir kelime oyunuyla, yârin tatlı dudağını dilinden düşürmek istemediğini ve hep ondan söz etmek arzusunda olduğunu söylemektedir:

*Düşmese ağzımdan ol şîrîn-dehânın lebleri*  
*Vasf-ı la'lin durmasam zikr eylesem yârânıma*  
Bâkî, G.65-5

Muhibbî, Taşlıcalı Yahyâ Bey, Hayretî ve Bâkî'den alınan ve birçoğu aşağıda verilen daha pekçok beyit de, divan şairleri nazarında sevgilinin dudağının değerini ve şiir için nasıl ilhâm kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır:

*Gerçi Muhibbî her gazelin tâze meyvedir*  
*Şîrîn lebini an ki dahi âbdâr olur*  
Muhibbî, G.369-5

*Evsâf-ı la'l-i yâri dilimden düşürmezın*  
*Zîrâ gıdâ-yı rûhdur ol ahsenü'l-makâl*  
Taşlıcalı Yahyâ, G.238-7

*Lebleri vasfında bu eş 'âr-ı rengînin görüp  
Hayretî kimdir sana tûtî-i şeker-hâ demez  
Hayretî, G.135-5*

*Leb-i şîrîni vasfında 'aceb rengîn gazel düştü  
Okun bu şî 'rini tûtî-i şeker-güftâre eglensin  
Bâkî, G.367-5*

Divan şairleri açısından, sevgilinin dudağının ilhâm kaynağı olmasında önemli bir husus dikkat çekmektedir. Sevgilinin dudağı ile şiir arasında ilgi kurulması aşamasında şaire asıl yön veren, dudakla şiir arasındaki benzerliklerdir. Örneğin “rengîn, lezîz, şekerîn, şeker-rîz, şîrîn, dil-âvîz, tâze, gıdâ-yı rûh ve âbdâr” gibi sıfatlar, şairin muhayyilesinde sevgilinin dudağı ile şiir arasında ilgi kurmasında etkili olmaktadır. Bir başka deyişle sevgilinin dudağının bu özelliklere sahip olması, şairin söylediklerinin de aynı özelliklere sahip olmasını sağlamaktadır. Ayrıca “la‘l, güher, dür, şeker, hoş-âb, le‘âl, meyve, âb-ı zülâl, esrâr” gibi unsurlar da sevgilinin dudağının şaire ilhâm kaynağı oluşturması aşamasında, her iki unsur için de kullanılabilir benzetme öğeleri olmaları açısından önemli bir işleve sahiptirler. Bu karmaşık ilişkiyi basit bir tablo ile somutlaştırmak mümkündür:

<b>Tablo 1: Sevgilinin Dudağının Şair İçin İlham Kaynağı Oluşturmasında Etkisi Görülen Unsurlar</b>			
benzetme ögesi 1 (ilhâm kaynağı)	benzetme yönü	diğer imgeler	benzetme ögesi 2
<b>dudak (leb)</b>	rengîn lezîz şeker-rîz şîrîn dil-âvîz şanlı tâze âbdâr gıdâ-yı rûh	la ‘l güher dür hoş-âb le‘âl âb-ı zülâl meyve esrâr şeker (kand, şehd)	<b>şiir (nazm, suhan, gazel...)</b>

### 4.3.İlhâm-ı Ruh-ı Yâr

Sevgilinin yanağı da şair için başka bir önemli ilhâm kaynağıdır. Bilindiği gibi, divan şiirinde sevgilinin yüzü ve yanağı, parlaklığı ve kırmızılığı açısından en çok aya, güneşe, güle ve şaraba benzetilmiştir. Sev-



gilinin yüzü ve yanağı, bu yönüyle şiire renk katar ve bülbüle gazeller söyleterek, gönül ehilleri arasında mutluluk aynası olarak anılır:

‘Ârız-ı ruhsârını vasf etse Bâkî her kaçan

*Şi ‘ri ey gül-çehre anın böyle rengîn-ter düşer*  
Bâkî, G.429-5

*Ruhların vasfında Bâkî bir gazel nazm etti kim*  
*Ehl-i diller kodular adını mir’atü’s-safâ*  
Bâkî, G.50-6

*Vasf eyleyeli gül gibi ruhsârını Amrî*  
*Rengîn anılır sözleri eş ‘âr arasında*  
Amrî, G.103-5

*Dilesen tab ‘ın Muhibbî tûtî-veş gûyâ ola*  
*Ol lebi şekkerdeki âyine-i ruhsâra bak*  
Muhibbî, G.1398-6

Sevgilinin yüzü ve yanağı üzerine söylenecek o kadar çok söz vardır ki, Muhibbî’nin dediği gibi, onların anlatıldığı her bir beyitle ayrı ayrı pek çok divanın düzenlenmesi mümkündür. Diğer taraftan aşağıdaki beytin ikinci dizesinden anlaşıldığına göre, sevgili de Muhibbî’nin, şiirlerinde onun yüzünü ve yanağını anlatmasından öylesine hoşnuttur ki, şairi güzellik gülşeninini konuşan bülbül (bülbül-i gûyâ) diye anmaktadır:

*Bu Muhibbî her kaçan yazsa berât-ı hüsnünü*  
*Ruhları vasfında her bir beyti bir dîvân olur*  
Muhibbî, G.942-6

*Gül yüzü vasfını dilber işitip benden dedi*  
*Bu Muhibbî gülşenimde bülbül-i gûyâ geçer*  
Muhibbî, G.517-5

Muhibbî’nin dediği gibi, sevgilinin yanakları, şiiri inci ve mücevher değerine yükseltmektedir. Diğer yandan Helâkî, sevgilinin yanaklarından ilhâm alarak, renkli ve coşkun şiirler söylemeyi arzu etmektedir:

*Ruhlarıyla lebleri zikrin eder dil dilberin*  
*Anın için bu Muhibbî la ‘l ü gevher-sâz olur*  
Muhibbî, G.950-5

*Gül-ruhlarının medâyihinde*  
*Nazm etse Helâkî şi ‘r-i rengîn*  
Helâkî, G.109-6

Hayâlî ise bir beytinde, sevgilinin yanağındaki dirilik ve tazelikten kaynaklanan parlaklıkla, şiirlerindeki yenilik arasında bağlantı kurmakta; başka bir beytinde ise lâle yanaklı sevgili, Hayâlî için uğruna gazeller söylenecek kadar büyük bir ilhâm oluşturmaktadır:

*Vasf-ı haddinle Hayâlî tâze dîvân bağıladı  
Pâdişâhım sunmağa dîvâna gelmişlerdeniz  
Hayâlî, G.219-5*

*Şol serv kadd-i lâle-ruha bir gazel dedim  
Mevzûn u hûb u nâzik igen bî-bedel dedim  
Hayâlî, G.332-1*

Şu hâlde sevgilinin yüzü, yanağı ve çehresi “rengîn, ter, tâze, nâzik ve bî-bedel” olması ve “âyine, gül ve lâle” ile benzerlik göstermesi açısından şaire ilhâm kaynağı olmakta ve aynı özelliklere sahip şiirlerin söylenmesine vesile teşkil etmektedir. Bu durumu aşağıdaki gibi basit bir tablo ile somutlaştırmak mümkündür:

<b>Tablo 2: Sevgilinin Yanağının Şair İçin İlhâm Kaynağı Oluşturmasında Etkisi Görülen Unsurlar</b>			
benzetme ögesi 1 ilhâm kaynağı	benzetme yönü	diğer imgeler	benzetme ögesi 2
<b>yüz, yanak, çehre (ruh, ruhsâr, ‘â- rız...)</b>	ter tâze nâzik rengîn bî-bedel	mir‘ât âyine gül lâle safâ	<b>şiir (nazm, suhan, ga- zel...)</b>

#### 4.4.İlhâm-ı Kadd ü Dendân u Dehân-ı Yâr

16.yüzyıl divan şairleri, sevgilinin uzun boyu ve endâmı ile şiirleri arasında, doğrudan ilgi kurmuşlardır. Zira onların şiirleri, sevgilinin boyu gibi “bülend, a‘lâ, müstakîm ve mevzûn”dur:

*Mevzûn kaddi şî ‘r-i bülendim misâlidir  
Nâzik miyânı anda bir ince hayâldir  
Bâkî, G.453-4*

*Hemîşe kâmet-i bâlânı vasf eder Bâkî  
Bülend mertebe olsa ‘aceb mi eş ‘ârı  
Bâkî, G.196-5*

*Fuzûlî’nin tarîk-i nazma tab‘ın müstakîm etmiş*

*Hayâl-i kâmetin kim bir eliftir i'tidâl üzre*

*Fuzûlî, G.256-7*

Nev'î'nin dediğine göre, sevgilinin inci gibi dişleriyle, boyu şairleri şiir söylemeye yönlendirir ve değerleriyle şiirlerin de derecelerini yükseltirler. Böylece şiir, farklı ve ince bir anlam kazanır; pahada inci ve mücevherler seviyesine yükselir. Nev'î'nin yanısıra Muhibbî, Bâkî ve Hayâlî'nin de bu düşünce doğrultusunda söyledikleri beyitleri vardır:

*Dürr-i dendânınla cânâ kadd-i mevzûmun senin*

*Muttasıl şâ'irlere nazm ile inşâ söyletir*

*Nev'î, G.57-4*

*Ey Muhibbî dişleriyle leblerin zikr eyledin*

*İşiten dedi kelâmum dürr ü gevherden lezîz*

*Muhibbî, G.362-7*

*Dür dişin vâsfında şî'rim defterin gördü meger*

*Kim sadef mecmû'asını aldı deryâ koynuna*

*Bâkî, G.71-4*

*Hayâlî'nin görüp şâhâ dişin vâsfında eş'ârın*

*Dediler silk-i nazm içre bu dürr-i şâh-vâr ancak*

*Hayâlî, G.245-5*

Hayretî'nin şiirleri de sevgilinin inci gibi dişleriyle değer kazandı için, akıl sahipleri (hurde-dânlar) onları can kulağına (cân gûşu) takmaktadırlar. Diğer yandan Nev'î, sevgilinin boyunun şiire güzellik kattığını bilinciyle, şiirlerinde hep onun hayâlini (hayâl-i kadd) kurmaktadır:

*Hayretî'nin dişlerin vâsfında olan nazmını*

*Hurde-dânlar taktı cân gûşuna gevherler gibi*

*Hayretî, G.444-5*

*Nazmında tab'-ı Nev'î besler hayâl-i kaddin*

*Bir serv sâyesidir san cûybâra düşmüş*

*Nev'î, G.204-5*

Sevgilinin ağzı o kadar tatlı ve güzeldir ki, Bâkî gibi bir söz ustasına bile hoş nükteler öğretmiştir. Diğer yandan Helâkî, şiirde ince nükteler yakalamanın, sevgilinin ağzını yâd etmekle; Hayâlî ise onun inci gibi dişleri ve tatlı dudağını anlatmakla mümkün olabileceği düşüncesindedir:

*Tûtî gibi hoş nükteler öğretti dehânın*

*Bâkî gibi üstâd-ı suhan-pervere cânâ*

*Bâkî, G.58-8*

*Yârin dehânı vâsfını yâd et miyân ile*

*Sözde Helâkî dikkat et ince hayâle çek*

*Helâkî, G.87-5*

*Dişi'le leblerin vasf et Hayâlî ol dil-ârâmın*

*Bilirsin cümleden nazma yine la'l ü güher hoştur*

*Hayâlî, G.185-5*

Bâkî'nin kalemi, sevgilinin servi gibi salınan boyuna kendini öylesine kaptırmıştır ki, sevgili yürüdükçe, o da kendinden geçmiş bir hâlde, ardından gitmektedir. Aslında Bâkî bu beytiyle, bir yandan aklının hep sevgilide olduğuna; dolayısıyla şairlerinde de daima onu anlattığına dikkat çekmektedir:

*Vasf-ı kaddinle hırâm etse 'alem gibi kalem*

*Leşker-i satrı çeker defter ü dîvân sâf sâf*

Sevgilinin boyu, ağzı ve dişleri gibi uzuvlarının şaire ilhâm kaynağı oluşturmalarında “elif, serv, cûybâr, ‘alem, dür, gevher” gibi her iki tarafla da benzerlik ilgisi kurmaya uygun öğelerin ve bunlarla bağlantılı olarak “mevzûn, bülend, müstakîm, hoş, güher-rîz” gibi benzetme yönlerinin etkili olduğu aşağıdaki tablodan da anlaşılmaktadır:

<b>Tablo 3: Sevgilinin Boyu, Ağzı ve Dişlerinin Şair İçin İlham Kaynağı Oluşturmasında Etkisi Görülen Unsurlar</b>			
benzetme ögesi 1 ilhâm kaynağı	benzetme yönü	diğer imgeler	benzetme ögesi 2
<b>boy, ağız, diş (kadd, dehân, dendân...)</b>	mevzûn bülend müstakîm hoş güher-rîz	elif serv cûybâr 'alem dür gevher	<b>şair (nazm, suhan, ga- zel...)</b>

#### **4.5.Şaire İlham Kaynağı Olmaları Açısından Sevgilinin Diğer Uzuvları**

Sevgilinin ağzından çıkan hoş ve tatlı sözler de şair için bir başka ilhâm kaynağıdır. Örneğin Muhibbî, sevgilinin sözlerinden o kadar etkilenebilir ki, sevgili konuşmaya başladığında kendinden geçerek, Ferhâd gibi canına kıyacak hâlde gelmektedir:

*Bu Muhibbî nice câna kıymasın Ferhâd-veş*

*Söze gelse dilberi gâyet de şîrîn sözlüdür*

*Muhibbî, G.377-5*

Sevgilinin kelâmı Taşlıcalı Yahyâ Bey'in şiirlerine lezzet katar-ken; Hayretî, yârin şeker gibi tatlı sözleri sayesinde konuşan bir papağana (tûtî-i gûyâ) dönmektedir:

*Bahr-ı nazmımı lezîz eyledi bu lutf-ı kelâm*

*Aktı bir bahr-ı revâna sanasın âb-ı zülâl*

*Taşlıcalı Yahyâ, K.14-36*

*Sözlerin şekerlerinden sundun ey şîrîn-suhan*

*Hayretî'yi yine bir tûtî-i gûyâ eyledin*

*Hayretî, G.212-5*

Taşlıcalı Yahyâ Bey'le Bâkî'nin aşağıdaki beyitlerinde ise, sevgilinin ince ve nazik belini anlattıkları için, şairler şiirlerinin de hoş, nazik ve ince oldukları görüşündedirler. Bu üç sıfatın hem sevgilinin beli hem de şiir için ortak sıfat işleviyle kullanılabilir olması da bu arada dikkat çekicidir:

*Yahyâ n'ola olursa sözün inceden ince*

*Yârin beli vasfında kılı kırk yararsın*

*Taşlıcalı Yahyâ, G.321-5*

*Mevzûn kaddi şî'r-i bülendim misâlidir*

*Nâzik miyânı anda bir ince hayâldir*

*Bâkî, G.453-4*

Nev'î'nin sevgilinin belini anlatan şiirleri, öyle ince hayâllerle doludur ki, şair bu ince hayallerin anlamlarını ancak gonca ağızlıların (gonca-dehenler) anlatabilecekleri inancındadır. Muhibbî ise, yârin dudakları ve belini anlatmaya kalkıştığında şiirin, okuyanı hayallere daldıran çok hoş bir üslûba kavuştuğunu söylemektedir:

*Evsâf-ı miyânında olan ince hayâlim*

*'Arz ede sana gonca-dehenler ne demektir*

*Nev'î, G.127-4*

*Ansa Muhibbî leblerin ile miyânını*

*Şî'ri hayâl-güster ü şîrîn-edâ olur*

*Muhibbî, G.569-5*

Vasfî, sevgilinin güzel kokulu ve alımlı zülfü sayesinde, divanını taze sümbüller gibi yepyeni şiirlerle süslediğini söylerken; Amrî, onun kâkülünü anlata anlata, şiirde büyük Fars şairi Selmân'la boy ölçüşecek duruma geldiğini iddia etmektedir:

*Zülfün evsâfında Vasfî bir gazel yazmış yine*

*Tâze sümbüllerle tezyîn eylemiş divânını*

*Vasfî, G.88-8*

*Kâkülü vasfın gazelde şerh ederken mû-be-mû  
Eyledim çok san 'atı şî 'r içre Selmân ile bahs  
Vasfî, G.8-5*

Bâkî aşağıdaki beytinde, şiirle sevgilinin kaşları arasında ilgi kurmaktadır. Ona göre, beyitlerdeki mısralar, güzelin iki kaşını andırmaktadır:

*Yâhûd bir nev '-hat a 'lâ dil-rübâdır  
İki mısra ' oluptur ana ebrû  
Bâkî, G.551-9*

### 5.İsa Nefesli Şair

16.yüzyıl divan şairleri, kendilerine, şiirlerinin Hz.İsa'nın nefesi gibi, insanlara can bağışladığını iddia edecek kadar güvenirler. Bunun için zaman zaman mübalağalı bir şekilde de olsa, "nutk-ı Mesîhâ, İsfî-nefes, dem-i cân-bahş, enfâs-ı mu'ciz-i İsfâ, cân verme, cân bağışlama" gibi ifadelerden yararlanan şairler, böylece hem kendi sanat güçlerine hem de şiirin gücüne dikkat çekmeyi amaçlamışlardır. Örneğin Nev'î, şiirlerinin ölülere can vermede Hz.İsa'ya eriştiğini söylerken; Amrî, sözünde Hz.İsa'nın mucizevî nefesli olduğundan, şiir söylemek için ağızını açtığı anda, ölülerin can bulduğundan bahsetmektedir:

*Vasf-ı la 'l-i yârda nazm-ı bülendim Nev'iyâ  
Mürdeye cân vermede tuttu Mesîhâ semtini  
Nev'î, G.498-5*

*Kaçan ki ağız açâ mürdeler hayat bulur  
Meger sözünde var enfâs-ı mu'ciz-i 'İsfâ  
Amrî, K.1-23*

Taşlıcalı Yahyâ Bey, şiirini âb-ı hayâta benzettiği bir beytinde, şiirinin bu meziyetini, sözlerinin Hz.İsa'nın sözleri gibi "cân-fezâ" olmasıyla açıklamaktadır:

*Şî 'rimiz âb-ı hayât oldu bizim ey Yahyâ  
Cân-fezâ oldu Mesîhâ gibi çün her sözümüz  
Taşlıcalı Yahyâ, G.141-5*

Aşağıdaki beyitlerde Bâkî, Hz.İsa gibi can bağışlayıcı nefesi olduğunu; Nev'î ise can bahşeden soluğuyla Hz.İsa gibi ölüleri konuşturabileceğini iddia etmektedir:

*Bâkiyâ dîn-i Muhammed hakkıçün 'âlemde  
Dem-i cân-bahş ile nazm içre bugün 'İsfâ'yım  
Bâkî, G.299-5*

*Kelâm-ı mu‘cizin izhâr edip nazm ehline gâhî  
Dem-i cân-bahş ile ‘Îsî sıfat mevtâyı söyletsen  
Nev‘î, G.240-6*

“Dem-i cân-bahş” ifadesinden başka, “nutk-ı Mesîhâ” da aynı amaçla kullanılan terkiplerdendir. Bâkî, Hz.Musa’nın Firavun’un büyücülerıyla karşılaşmasına telmihle, “Başkalarının şiirleri apaçık sihirse, benimki şiir değil İsa nefesidir.” diyerek, dönemin diğer şairlerinden farklılığını ve üstünlüğünü de dile getirmeyi amaçlamaktadır:

*Serverâ şî‘r degül nutk-ı Mesîhâdır bu  
Tutalım gayrılar eş‘ârı ola sihr-i mübîn  
Bâkî, K.27-28*

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde Nev‘î de şiirlerinin “nutk-ı Mesîhâ” olduğunu söylemekte; ancak hak ettiği ilgi ve teveccühü göremeyişinden de yakınmaktadır. Taşlıcalı Yahyâ Bey ise şiirlerindeki Mesîhî sözlerle, irfan sahiplerinin canlarına can kattığı gerçeğini artık başkalarının da kabul ettiğini söylemektedir:

*Şî‘rimiz nutk-ı Mesîhâ iken almaz eline  
Âh elinden sözümüz ol yed-i beyzâ tutmaz  
Nev‘î, G.173-4*

*Sözleri cânlar bağışlar bâreka’llâhü’l-kerîm  
Şî‘r-i Yahyâ’yı gören nutk-ı Mesîhâdır dedi  
Taşlıcalı Yahyâ, G.455-5*

*Hayât âbına benzer cân bağışlar ‘ârîf-i câna  
Mesîhâ remzini iş‘âr eden eş‘âr-ı Yahyâ’dır  
Taşlıcalı Yahyâ, G.134-7*

Helâkî, sözü önce bir goncaya, ardından da İsa nefesli sevgilinin dudağına benzetmektedir. Buradan anlaşılıyor ki, divan şairinin Hz.İsa gibi, ölüleri diriltme iddiası, mecazî bir yaklaşımdan başka bir şey değildir. Aşağıdaki beyitten de anlaşılacağı gibi, böyle bir iddiaya kalkışmalarındaki en önemli etken, şiirlerini sevgilinin insan ruhunda heyecanlara sebep olan ve onlara âb-ı hayat kadar tatlı gelen dudağının ilhâmıyla yazmalarıdır:

*Benzetirdim lebine sen büt-i ‘Îsî-nefesin  
Tıfl iken olsa suhan-gûy u suhan-dân gonca  
Helâkî, G.136-2*

Aşağıdaki beyitlerde Hayâlî, “nazm-ı cân-bahş”ı ile ölümlere hayat verdiğini iddia ederken; Taşlıcalı Yahyâ Bey, Hz.Musa’nın Tûr Dağı’nda Allah ile aracısız görüşmesine gönderme yaparak, söz ülkesini fethetmek için sevgilinin mahallesine (kûy-ı yâr) varmak gerektiğini; Nev’î ise eşeğe benzettiği eleştirilenlerin (müdde’î-i har) şiirdeki bu meziyetin farkına varamayacaklarını söylemektedir:

*Nazm-ı cân-bahş Hayâlî mürdeye verir hayât  
Giceler ihyâ eden ‘ârîf deminden cân akar  
Hayâlî, G.58-5*

*Var kûy-ı yâra ola ki feth-i kelâm ola  
Yahyâ Kelîm’e cây-ı niyâz oldu Tûr  
Taşlıcalı Yahyâ, G.129-7*

*Luţf-ı suhanımdan ola zâhir dem-i ‘Îsî  
Fehm eylemeye müdde’î-i har ne demektir  
Nev’î, G.127-5*

### 6.Şiir Bülbülü (Bülbül-i Şi‘r)

Pek çok beyitte çiçek, nihâl, şecer gibi bitkisel unsurlarla şiir arasında ilgi kuran divan şairleri, bu bahçe kompozisyonu içinde bülbüle de önemli bir yer vermişlerdir. Divan şairleri, birçok mısra da kendilerini, sevgilinin güzellik gülşenin bülbülü olarak tanıtmaktadırlar. Hayretî’nin kendini belâgat bağının bülbülü olarak tanıttığı beyti bu anlamda iyi bir örnektir:

*Hayretî’yi kulma red kim gülsitân-ı kûyuna  
Ancılayın bülbül-i bâğ-ı belâgat gec gelir  
Hayretî, G.85-5*

Ayrıca Bâkî’nin, yârin kapısında ağlayıp inleyerek bir gül bahçesi olarak nitelendirdiği dünyanın, bütün bülbüllerini susturduğunu iddia ettiği beyti; Taşlıcalı Yahyâ Bey’in de şiirdeki her bir dizeyi, cennet bahçelerindeki bülbülün kanatları diye nitelendirdiği aşağıdaki beyti bu anlamda ilgi çekicidir:

*Nâleler kıldım ser-i kûyunda yârin Bâkiyâ  
Bülbülân-ı gül-sitân-ı dehri hâmûş eyledim  
Bâkî, G.282-5*

*Sanasın bülbül-i bâğ-ı cinâna döndü her beytim  
İki mısra ‘dan uçmağa kanad açmış durur gûyâ  
Taşlıcalı Yahyâ, G.1-3*



Muhibbî'nin şiirlerini duyunca, sevgilisinin ondan “Andelîbim! Bülbülüm! Nevâ-sâzım!” diye bahsetmesi, bir diğer beyitte de ondan nâlelerini eksik etmeden şiir söylemeye devam etmesini istemesi, divan şairlerinin kendilerine uygun gördükleri bülbül yakıştırmasının sevgili tarafından da benimsendiğini göstermektedir:

*Yâr kûyunda Muhibbî işitip nâlem demiş  
‘Andelîbim bülbülüm gûyâ nevâ-sâzım benim  
Muhibbî, G.1906-5*

*Ey Muhibbî zârılığım işitip dilber demiş  
Eksik etme nâle kıl ey bülbül-i gûyâ-yı men  
Muhibbî, G.2051-7*

Vasfî, biraz farklı bir yaklaşımla, aşağıdaki dizelerinde, bülbülün serviye çıkıp şiirini kendi diliyle tekrar ettiğini söylemektedir. Demek şair, şiirini bülbülün diline uyacak şekilde yazmıştır. Diğer taraftan aşağıdaki beytinden anlaşıldığı kadarıyla, Nev’î'nin ırmak kenarında gördüğü bülbül de şiir okumaktadır:

*Hezâr şevk ile serv üstüne çıkıp bülbül  
Zebân-ı hâl ile bu şi‘ri eyledi tekrâr  
Vasfî, K.1-10*

*Gördüm kenâr-ı cûyda seher ‘andelîb zâr  
Bir mu‘tedil havâda okur şi‘r-i âbdâr  
Nev‘î, MUK.1-1*

Bâkî'nin aşağıdaki beytinden de anlaşıldığı gibi, divan şairlerinin kendilerini bülbüle benzetmelerindeki en önemli etken, şiirlerinin müzikal değerini vurgulamada bülbülün sesindeki ve ötüşündeki âhenkten yararlanma düşüncesi olmuştur. Nitekim sevgilinin gülşeninde bir bülbül olan Muhibbî'yi sevgilinin güzelliğine şiir söylerken duyanlar da ona “murg-ı hoş-elhân” demektedirler:

*Sabâ gibi güzâr ettim seher gülzâr-ı medhinde  
Bu ebyâtı terennüm kıldı bir murg-ı hoş-elhânî  
Bâkî, K.5-25*

*Muhibbî bülbülündür gülşeninde  
Okur medhini olmuştur hoş-âheng  
Muhibbî, G.1480-7*

Amrî, Hayretî, Hayâlî ve Fuzûlî'nin Türkçe divanında, divan şairlerinin bu yaklaşımları doğrultusunda, aşağıda birer örneği verilmiş olanlar gibi daha pek çok beyit yer almaktadır:

*Hâmedir minkâr-ı bülbül medhine cânânımın*

*Berg-i gülden ideyin evrâkını dîvânımın*  
*Amrî, G.55-1*

*Gülşen-i râz içre esrâr-ı hakâyık söyleriz*  
*Şimdilik ey Hayretî murg-ı hoş-elhânlar biziz*  
*Hayretî, G.137-5*

*Dâğ-ı hasrettir beni bülbül gibi gûyâ eden*  
*Söylemez âyinesiz tûtî kelâm-ı sükkerîn*  
*Hayâlî, K.23-30*

*Lahza lahza gülşen-i medhinde gûyâ olmasa*  
*Bülbül-i nutku Fuzûlî'nin hoş-elhân olmasın*  
*Fuzûlî, G.235-7*

### 7.Şiir Papağanı (Tûtî-i Şi'r)

Divan şairlerine göre şair, şekerle beslenen ve şeker gibi tatlı sözler söyleyen bir papağandır. "Tatlı Şiir" bölümünde divan şairlerinin, şiirlerinin sevgili sayesinde kazandıkları tatlılıktan, şekerle bala benzerliklerinden bahsettikleri beyitler incelenmiştir. Bu açıdan bakıldığında şeker gibi tatlı sözlerin sahibinin de papağana benzetilmesi elbette doğal ve mantıklıdır. Amrî, Muhibbî, Bâkî ve Hayretî'den alınan aşağıdaki örneklerde, şairlerin kendilerini "tûtî-i şîrîn-suhan, tûtî-i gûyâ, tûtî-i şeker-güftâr, tûtî-i şeker-hâ" diye tanıttıkları görülmektedir. Bu anlamda ilginç bir husus da, bunun sebebi olarak, hepsinin de şiirlerinde, sevgilinin tatlı dudağını anlatmalarını göstermiş olmalarıdır:

*Tûtî gibi şîrîn-suhan olsam n'ola Amrî*  
*Ol mâh-ı şeker-leb ki benim var kimin var*  
*Amrî, G.26-5*

*Der gazel şîrîn-lebinçün bu Muhibbî*  
*Söyledi tûtî gibi san yedi kand*  
*Muhibbî, G.330-5*

*Leblerin vasfında şekker-rîz olup güftâr eder*  
*Bâkî-i şîrîn-suhan tûtî-i gûyâdır yine*  
*Bâkî, G.138-6*

*Leb-i şîrîni vasfında 'aceb rengîn gazel düştü*  
*Okun bu şî'rini tûtî-i şeker-güftâre eglensin*  
*Bâkî, G.367-5*

*Lebleri vasfında bu eş'âr-ı rengîn görüp*

*Hayretî kimdir sana tûtî-i şekker-hâ demez*

*Hayretî, G.135-5*

Amrî, bu nedenle sevgilisine seslenerek, şeker gibi tatlı bûsesiyle, kendisini beslemesini istemektedir. Zira tatlı sözlü papağanın besin kaynağı nasıl şeker ise, insanda hoş duygular uyandıracak şiirler söyleyen şairin besin kaynağı da yârin tatlı dudağıdır:

*Şekkerîn bûseyle besle Amrî'yi*

*Tûtî-i şîrîn-suhanır sevdiğim*

*Amrî, G.71-6*

Amrî, aşağıdaki beyitlerinde, şairi değil kalemi papağan olarak tanımlamaktadır. Kaldı ki kalem de şair gibi, sevgilinin la'î renkli şirin dudağını anlatmakla yükümlüdür:

*Şîrînligin vasf etmege la'î-i leb-i rengînimin*

*Hâme deyü bir tûtî-i şekker-zebân vermiş sana*

*Amrî, G.1-7*

*Kaçan ki şehd ü şeker saçsa tatlı sözle olur*

*Zebân-ı hâmesi minkâr-ı tûtî-i gûyâ*

*Amrî, K.1-21*

Bâkî bir beytinde tûtî gibi, hoş nükteleri yârin ağzından öğrendiğini söylerken; Muhibbî ve Hayâlî, papağan gibi güzel sözler söylemede yârin dudağı yanında yanağının da etkili olduğuna işaret etmektedirler:

*Tûtî gibi hoş nükteler öğretti dehânın*

*Bâkî gibi üstâd-ı suhan-pervere cânâ*

*Bâkî, G.58-8*

*Dilisen tab'ın Muhibbî tûtî-veş gûyâ ola*

*Ol lebi şekkerdeki âyine-i ruhsâra bak*

*Muhibbî, G.1398-6*

*Göreliden sen yüzü mâhın şehâ âyine-i haddin*

*Hayâlî rûz u şeb tûtî sıfat medhinde gûyâdır*

*Hayâlî, G.149-5*

Hayretî aşağıdaki dizelerinde, şairi tatlı sözlü bir papağana dönüştüren sebepler arasına, yârin şeker gibi sözlerini ve güzelliğini de dahil etmektedir:

*Sözlerin şekkerlerinden sundun ey şîrîn-suhan*

*Hayretî'yi yine bir tûtî-i gûyâ eyledin*

*Hayretî, G.212-5*

*Gösterip cânâ cemâlin nûrunu âyine vâr*

*Hayretî'yi kul yine bir tûtî-i şîrîn-makâl*  
*Hayretî, G.249-5*

Fuzûlî de Amrî gibi, sevgilinin güzelliği karşısında, şirin sözlü papağana dönmektedir. Diğer yandan Hayâlî'nin aşağıdaki beytinden anlaşıldığına göre, sevgili şairin kendisine yakıştırdığı bu benzetmeyi benimsemiş görünmektedir:

*N'ola gördükçe seni olsa Fuzûlî gûyâ*  
*Sen bir âyinesin ol tûtî-i şîrîn-güftâr*  
*Fuzûlî, K.40-28*

*Ey Hayâlî medh-i kand-i la'lini yâr işitip*  
*Dedi kim tûtî misin ey rind-i kallâşım benim*  
*Hayâlî, G.328-5*

Aşağıdaki beyitlerde Usûlî ile Nev'î, şirin sözlü bir papağan olmakla övünürlerken; Vasfî farklı bir yaklaşımla, okuyucular için "tûtî-i kand-i melâhat" (güzellik şekerinin papağanı) sıfatını kullanmaktadır:

*Bugün bir tûtî-i şîrîn-suhansın*  
*Ki bu gevherlerin sarrâfî sensin*  
*Usûlî, Yenice ŞEHR.-97*

*Ne zâtın gibi gösterdi felek mir'atı bir sûret*  
*Ne Nev'î gibi tûtî gördü dehrin şekeristânı*  
*Nev'î, K.46-14*

*Nazm-ı Vasfî'ye heves eyle ki eylerse n'ola*  
*Tûtî-i kand-i melâhat şekeristâna heves*  
*Vasfî, G.24-6*

### **8.Şiir Sultanı (Mîr-i Kelâm, Husrev-i Mülk-i Suhan, Husrev-i Şîrîn-Suhan)**

16.yüzyıl divan şairleri, kendilerini söz ülkesinin sultanı, padişahı, emîri, şâhı, mâliki...vs. olarak görmüşlerdir. Daha önce de şahit olduğumuz 'güçlü ve kudretli şair' imajını pekiştirmenin peşinde olan şairlerin arasında Kanuni Sultan Süleyman gibi gerçek bir padişahın bulunması da ilginçtir. O da kendini şiir dünyasının padişahı olarak kabul ettirme gayretindedir. Örneğin bir beytinde söz ülkesinin sultanı (husrev-i mülk-i suhan) olmakla övünen Kanuni Sultan Süleyman, bu yolla divanının rağbet gördüğünü ve şiir sahasında ünlü Arap şairleri Hasan'la Selmân'a yettiğini söylemektedir:

*Ey Muhibbî olmuşuz biz husrev-i mülk-i suhan*

*Böyle rağbet bulmaz idi defter ü dîvânımız*  
*Muhibbî, G.1128-6*

*Ey Muhibbî husrev-i mülk-i suhansın var ise*  
*Şi'rini tarz-ı Hasan'da nazm-ı Selmân eyledin*  
*Muhibbî, G.1516-5*

Gazel sahasında büyük bir şevkle ‘husrev-i şîrîn-zebân’ olmayı arzu eden Taşlıcalı Yahyâ Bey, ‘tatlı sözlü padişah’ (husrev-i şîrîn-kelâm) ilan ettiği sevgilisinin söylediği matla‘ı güneşin altın kalemle yazmasını isterken; Hayâlî, sıradan şairlere seslenerek, öyle sırf bir divan sahibi olmanın gerçek şairlik için yeterli olmayacağını söyledikten sonra, kendini örnek gösterip söz ülkesinin sultanı (husrev-i mülk-i suhan) olmakla övünmektedir:

*Kemâl-i sûz ile budur ümîdim ey Yahyâ*  
*Gazelde husrev-i şîrîn-zebân olam yürüyem*  
*Taşlıcalı Yahyâ, G.291-7*

*Çin seher altın kalemle yazsın anı âfitâb*  
*Bir güzel matla‘ demiş ol husrev-i şîrîn-kelâm*  
*Taşlıcalı Yahyâ, G.253-4*

*Husrev-i mülk-i suhan oldu Hayâlî gözün aç*  
*Deme anın gibi bir sâhib-i dîvânem ben*  
*Hayâlî, G.437-5*

Taşlıcalı Yahyâ Bey, şairliğin apayrı bir nimet olduğunu ifade etmek için, aşağıdaki dizelerinde ince bir söyleyişle, şairlerin saltanatlarının (şu‘arâ saltanatı) diğerlerinin aksine ölümsüz olduğuna işaret etmektedir:

*Ne ‘aceb saltanat olur şu‘arâ saltanatı*  
*Öle Yahyâ gibi dîvânı dura dünya*  
*Taşlıcalı Yahyâ, G.368-5*

Aşağıdaki beyitlerinde sevgilinin varlığının nazım ülkesine sultan olduğunu söyleyen Taşlıcalı Yahyâ Bey, beyitlerinin, sevgilinin önünde eğildiğini ve bir dilberi nazm dünyasına sultan ettiğini söylemektedir:

*Vücûdun oldu mülk-i nazma sultân*  
*N’ola her beyt önünde tutsa dîvân*  
*Taşlıcalı Yahyâ, İst. ŞEHR.-317*

*Nazm iklimine bir dilberi sultân ettim*  
*Gayrılar oldu sanasın ana ehl-i dîvân*  
*Taşlıcalı Yahyâ, İst. ŞEHR.-337*

Taşlıcalı Yahyâ Bey, bunlarla da yetinmeyerek, mîr-i kelâm (e-mîr-i kelâm) olduğunu iddia etmektedir. O, bütün şiirlerini ruhlara gıda edip bu pâyeye kavuştuğunu söylerken; Muhibbî, sevgilinin dudağını diline doladığı için şiirinin “fasîh”; kendisinin de “mîr-i kelâm” olduğunu ifade etmektedir:

*Nazm u nesrini gören dedi zihî mîr-i kelâm*

*Biri i'câzdır anın birisi sihr-i helâl*

*Taşlıcalı Yahyâ, K.18-7*

*Gidâ-yı rûh durur cümle şi'ri Yahyâ'nın*

*Gedâ-yı 'aşk olalı oldu ol emîr-i kelâm*

*Taşlıcalı Yahyâ, G.251-5*

*Bu Muhibbî'ye lebin zikrini evrâd edeli*

*Dediler mîr-i kelâm şi'rine hem şi'r-i fasîh*

*Muhibbî, G.305-5*

Muhibbî, Taşlıcalı Yahyâ Bey ve Hayâlî aşağıdaki beyitlerinde de kendilerini söz ülkesinin sahibi (mâlik-i mülk-i suhan) ve anlam ülkesinin padişahı (pâdişâh-ı mülk-i ma'nî) olarak tanıtmaktadırlar. Onlar gönüllerindeki coşkun yetenek ve Allah vergisi şairlik güçleri sayesinde, söz ülkesinde hüküm sürmektedirler:

*N'ola Rûm'un husrevi olsa muhibb*

*Çünkü oldu mâlik-i mülk-i suhan*

*Muhibbî, G.2271-5*

*Bu Muhibbî olmasa ger mâlik-i mülk-i suhan*

*Anı gelmezdi dilinden böyle bir rengîn gazel*

*Muhibbî, G.1697-5*

*Nükte-dân-ı nazm u nesr ü pâdişâh-ı bahr u ber*

*Mâlik-i mülk-i kelâm u kâmil-i fazl u hüner*

*Taşlıcalı Yahyâ, MÜF. (Dibâce)*

*Tuttu nazm ile cihân mülkünü Yahyâ nitekim*

*'Âlemin şâh-ı güzîni hulefânın halefi*

*Taşlıcalı Yahyâ, G.505-7*

*Pâdişâh-ı mülk-i ma'nîdir Hayâlî derdi ger*

*Şi'r-i pür-sûzum göreydi husrev-i şîrîn-suhan*

*Hayâlî, G.425-5*

Hayâlî ile Nev'î, şairlikteki güçlerini ifade etmek için, Hz.Süleyman'a gönderme yaparken; Bâkî, kalemını Hz.Ali'nin kılıcına;

şair yaratılışını da Hz.Ali'nin atına (Düldül) benzeterek, kendini nazm meydanının “Haydar-i Kerrâr”ı ilan etmektedir:

*Ey Hayâlî 'âlem-i nazma Süleymânız biz  
Hâtem-i 'aşkın nigîninde yazıldı nâmımız  
Hayâlî, G.200-5*

*Mülk-i nazm içre müsellemdir Süleymânlık bana  
Mûr-veş zîr-i zemîn olsam zamânım söylenir  
Nev'î, G.128-2*

*Haydar-ı Kerrârıyım meydân-ı nazmın Bâkiyâ  
Nevk-i hâme Zülfikâr u tab'ı Düldüldür bana  
Bâkî, G.57-5*

Bâkî, şiir sahasında söz sahibi olduğuna işaret etmek için “re’îs-i bahr-ı nazm, husrev-i mülk-i suhan ve pâdişâh-ı mülk-i suhan” terkiplerini kullanmıştır:

*Re'îs-i bahr-ı nazm oldum bugün 'alemde ey Bâkî  
Gazel demek senin tab'-ı dîr-efşânında kalmıştır  
Bâkî, G.487-5*

*Husrev-i mülk-i suhan olduğunu ey Bâkî  
Fehm eder ehl-i nazar defter ü dîvânından  
Bâkî, G.309-5*

*Bu devr içinde benim pâdişâh-ı mülk-i suhan  
Bana sunuldu kasîde bana verildi gazel  
Bâkî, MÜF.11*

### 9.Şiir Avcısı (Suhan Şehbâzı)

16.yüzyıl divan şairleri, zaman zaman şiir yazmayı avlanmaya, şairi avcıya ve şiiri de ava benzetmişlerdir. Örneğin Hayâlî Bey bir beytinde, kendisini söz avlayan bir doğana (suhan şehbâzı) benzeterek kutsal kuşları (murgân-ı kudsî); yani anlamı kendine av olarak gösterirken, başka bir beytinde doğanlar gibi avcı yaratılışıyla göklerde uçtuğunu ve dilinin de belâgat bağının hoş sesli kuşu olduğunu söylemektedir:

*Suhan şehbâzıyım murgân-ı kudsîler şikârımdır  
Kanâ'atle tecerrüdden Hayâlî perr ü bâlim var  
Hayâlî, G.141-5*

*Egerçi tab'-ı şehbâzı felek-pervâzdır lîkin*

*Zebâmdır belâgat bâğının murg-ı hış-elhânı*  
*Hayâlî, K.22-22*

Taşlıcalı Yahyâ Bey de aşağıdaki beytinde, seçkin şiirini (şi‘r-i mümtâz), anlamların yüce doruğuna (me‘ânî evci) yükselmiş bir doğana (şehbâz); kendini elinde doğanla ava çıkmış bir avcıya benzetmektedir. Taşlıcalı Yahyâ Bey, şiirin hayatındaki önemine işaret etmek için şiirinin kolları ve kanatları olduğunu söyledikten sonra, şairlikteki gücünü vurgulayarak, dünyaya bir daha kendisi gibi bir anlam avcısının gelmeyeceğini söylemektedir:

*Sütûrundan kanad açmış durur uçmağa ey Yahyâ*  
*Me‘ânî evcinin şehbâzıdır bu şi‘r-i mümtâzım*  
*Taşlıcalı Yahyâ, G.274-5*

*Yahyâ çıkardı illere divân-ı nazmını*  
*Sayyâda benzer ol ki elinden doğan çıka*  
*Taşlıcalı Yahyâ, G.399-5*

*Ma‘nî yüzünde anın bâl ü peridir eş‘âr*  
*Sanmanız bir dahi Yahyâ gibi şehbâz gelir*  
*Taşlıcalı Yahyâ, G.128-5*

Şiirdeki rakipsizliğini dile getirmek için, yüce yaratılışını (tab‘-ı bülend) belâgat burcuna yükselmiş hümâ kuşuna benzeten Bâkî, diğer yandan da şiirinin güzelliğine vurgu yapmak için, belâgat kuşunu avladığını söylemektedir:

*Bâkî suhanda sana bugün hem-cenâh yok*  
*Tab‘-ı bülendin evc-i belâgat hümâsıdır*  
*Bâkî, G.478-5*

*Belâgat kuşun urdum Husrevâne heft kişverde*  
*Suhan menşûruna çektim bugün tuğrâ-yı Hakânî*  
*Bâkî, K.5-33*

Fuzûlî, gazeli bir geyiğe benzeterek, gazel yazmanın zorluklarına dikkat çekerken; Hayâlî de sembolik bir yaklaşımla, şiir sahasındaki gücünü anlatmayı düşünmüştür. “Himmetimin tuzağıyla nice ankaları avladım.” sözüyle, şiirde bertaraf ettiği zorluklara dikkat çeken şair, bunun için Allah’ın kendisine bir ihsânı olan şairlik gücünü tuzak gibi kullanmıştır. Bu arada şiirin aşağıda verilen beytinin sonunda “ankâ” kelimesini şiir söylemedeki zorluklar yanında rakip şairleri temsil etmek için de kullanmış olabileceği gözden kaçırılmamalıdır:

*Gazâl-ı gazel saydı âsân degül*



*Gazel münkiri ehl-i 'irfân degül*

*Fuzûlî, KIT. ( Dîbâce )*

*Gösterir nazmı Hayâlî tarzını her şâ'irin*

*Himmetim dâmıyla sayd ettim nice ankâları*

*Fuzûlî, G.592-5*

Hayâlî, bunca anlam güzelini (şâhid-i ma'nâ) avlamasına rağmen rakipleri tarafından haksız eleştirilere (ta'ne-i ağyâr) maruz kaldığını" söyleyerek, iyi bir şair olmanın birtakım külfetleri de beraberinde getireceğine dikkat çekmektedir:

*Ey Hayâlî şâhid-i ma'nâyı sayd ettin velî*

*Her taraftan sana sanma ta'ne-i ağyâr yok*

*Hayâlî, G.244-5*

### 10.Şiir Dalgıcı (Gavvâs-ı Şi'r)

Şiiri inci ve mücevhere benzeten divan şairleri, şair için de sık sık dalgıç (gavvâs) sıfatını kullanmışlardır. Örneğin Taşlıcalı Yahyâ Bey, şiir denizine dalarak söz incisini çıkarıp nazm ehline sunmaktadır:

*Oluptur kulzüm-i nazm içre gavvâs*

*Sözü bahr-ı gazelde gevher-i hâs*

*Taşlıcalı Yahyâ, İstanbul ŞEHR.*

Hayâlî, inci uğruna baş aşağı denize dalan dalgıcı düşünerek, "Benim şiir cevherim dururken dürr-i şehvâr isteyen, dalgıç gibi baş aşağı dönsün." diye bir bakıma beddua etmektedir. Çünkü onlar şiirin kıymetini takdir etmekten uzaktırlar:

*Ser-nigûn olsun Hayâlî göreyin gavvâs-vâr*

*Gevher-i nazmın dururken dürr-i şehvâr isteyen*

*Hayâlî, G.395-5*

*Ser-nigûn olsun Hayâlî ol kim ol gavvâs-vâr*

*Bahr-ı nazmın seyr ederken bulmaz ol deryâdadır*

*Hayâlî, G.82-5*

Hayâlî'nin yukarıdaki dizelerinde yer alan "Ser-nigûn olsun!" ifadesini iki açıdan yorumlamak mümkündür. Şairin bu ifadeyle sözü, "Şiire dikkatlice baksın; ayrıntı ve inceliklerine dikkat etsin." demeye getirdiği varsayılabileceği gibi, yukarıda belirtildiği şekilde, bu ifade şiirden anlamayanlara beddua anlamında da düşünülebilir. Bâkî de aşağıdaki beytinde, Hayâlî Bey gibi, denize baş aşağı dalan inci avcısını hayâl edip incinin dalgıca baş eğdiriş gibi, şiirlerinin de nazm ehline baş eğdirdiğini söylemektedir. Bâkî bu beyitte, gerçek ve somut anlamda denize atlamak

üzere olan dalgıcın başını aşağı eğmesiyle, mecazî ve soyut anlamda şiirlerinin güzelliği karşısında şiir ehlinin iddialarından vazgeçip boyun eğişi arasında kurduğu bağlantıdan yararlanmıştı:

*Dürr-i nazmın Bâkîyâ baş eğdirir tâiblere*

*Kim zarûrî ettirir gavvâsa lü'lü ser-fürû*

*Bâkî, G.549-5*

Bâkî aşağıdaki beytinde, biraz daha ileri giderek, dalgıcın inci diye kendi sözlerine daldığını söylemektedir. Bu yolla şiirinin kıymetini dile getirmeyi amaçlayan şair, bir yandan da şiirinin güzellik ve kıymetindeki hikmeti de açıklamaktadır:

*O dürrü vasf ederim karşı bahr-ı nazmında*

*Sözüm güherlerine ser-fürû eder gavvâs*

*Bâkî, G.521-4*

Muhibbî, şiiri dostlarına hediye olarak göndermek niyetindedir. Ama en azından hediyesinin memnuniyetle karşılanıp güzelliğinin takdir edilmesini istemektedir. Bunun için okuyucunun inci arayan dalgıcın dikkati ile anlam denizine (me'ânî bahrı) dalması gerektiğini vurgulayan şair, böylece bir yandan da şiir söylemenin denizden inci çıkarmak kadar güç bir iş olduğuna işaret etmiş olmaktadır:

*Tal me'ânî bahrına yârâna gönder cevheri*

*Diyeler nazm ehli hakkâ böyle kemter görmedik*

*Muhibbî, G.1563-7*

## Sonuç

Bu değerlendirmeler ışığında bazı 16.yüzyıl divan şairlerinin “şaire ve ilhâma dair” görüşlerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Divan şairleri de günümüz şairleri gibi; şiir, şair, eser ve okur gibi poetik olgu ve kavramlar üzerinde durmuşlar ve bunlarla ilgili düşüncelerini eserlerinde ortaya koymuşlardır.
- Divan şairlerinin şiir, şair, eser ve okurla ilgili görüşlerine en çok gazellerin mahlas beyitleriyle, kasidelerin fahriye beyitlerinde ve divanların dîbâcelerinde rastlanır.
- ‘Divan şiirinde poetika’ üzerine yapılacak çalışmalarda, özellikle dik-kate alınacak anahtar kelimeler (terimler) şunlar olmalıdır: şi'r, nazm, gazel, beyt, mısra', satr, sûtûr, dîvân, fesâhat, belâgat, medh, nâme, san'at, ma'nâ, kasîde, na't, matla', nazîre, söz, kelâm, suhan, zebân, li-sân, güftâr, lafz, nutk, nükte, güft ü gü, ta'bîr, terâne, şâ'ir, nâzım, ka-

lem, hâme, kilk, debîr, devât, bülbül, tûtî, suhan-gû, nâtık, ehl-i sanâ-yî', gazel-hân...

- Divan şiiriyle ilgili çalışmalarda, bugünün ölçütlerinden ziyade devrin ölçütlerinin (şiir görüşü, estetik anlayışı, hayata bakış açısı ...) dikkate alınması gerekir.
- Divan şairleri, şiirlerinin insan ruhuna canlılık vermesi, cana can katması açısından, kendilerini zaman zaman Hz.İsa ile özdeşleştirmişlerdir.
- Sevgili için 'gül'ü simge olarak kullanan divan şairlerinin nazarında şair, sevgilinin âşığı olan ve gül bahçesinde bu aşkı dile getiren 'bül-bül'dür.
- Divan şairleri, sevgilinin dudaklarının, dudaklarından çıkan sözlerin ve bu ikisinin ilhâmıyla yazdığı şiirlerin şeker gibi tatlı (şîrîn, şekkerîn, şekker-rîz) ve renkli (rengîn, kırmızı) olmalarından ötürü, birçok beyitte kendilerini papağana benzetmişlerdir.
- Kaderinde şairlik olmayan ya da yaratılışında şiire yatkınlık bulunmayanlar, ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar iyi şair olamazlar. Çünkü şairlik doğuştan gelir ve Allah vergisi bir yetenektir.
- Divan şairleri, kendileri dışındaki şairleri rakip olarak görürler. Eski ve üstad şairleri istisna tutarak rakiplerini küçümserler.
- Divan şairlerinin en büyük ilhâm kaynakları, şiirleriyle benzer nitelikleri ve sıfatları (rengîn, şîrîn, ter, tâze, âb-dâr, dil-âvîz, nâzik, bî-bedel, mevzûn, bülend, hoş, müstakim...) taşıyan sevgili, sevgilinin dudağı, yüzü, yanakları, ağzı, dişleri, sînesi, boyu, sözleri...dir.
- Divan şairlerinin nazarında şair, söz ve anlam ülkesinin sultanıdır (husrev-i mülk-i suhan, mâlik-i mülk-i suhan, pâdişâh-ı mülk-i ma'nâ, mîr-i kelâm, nazm u nesr pehlivanı...).
- Anlamla kuşlar ve güzeller, divanla doğan (şehbâz), satsız kanat (per ü bâl), belâgatla bağ ve gazelle ceylan (gazâl) arasında benzerlik kuran divan şairleri, kendilerini de bir avcı (sâyîd, şehbâz) olarak görürler.
- Şiir dünyasını uçsuz bucaksız bir deniz (bahr, deryâ, kulzüm) olarak düşünen divan şairleri, şairi de bu denizden şiir, söz ve anlam incileri çıkaran bir dalgıca (gavvâs) benzetmişlerdir.

## Notlar

1. ATAÇ, Nurullah, **Karalama Defteri~Ararken**, YKY, İstanbul 2000, s.97-98.
2. OKAY, Orhan, **Sanat ve Edebiyat Yazıları**, Dergâh Yay., İstanbul 1990, s.35. Tarih sırasıyla verilen aşağıdaki çalışmalar bu anlamda örnek niteliğindedirler: TOLASA, Harun, “Klâsik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dîbâce)leri; Lâmi‘î Divanı Önsözü ve (Buna Göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü”, **Journal of Turkish Studies**, Harvard Ü., S.3, 1979, s.1-10; TOLASA, Harun, “Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yay., İzmir 1982; MACİT, Muhsin, “Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri”, **Yedi İklim**, İstanbul, Haziran 1992; DOĞAN, Muhammed Nur, “Fuzûlî’nin Poetikası”, **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1996; KILIÇ, Filiz, **XVII.Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yay., Ankara 1998; AÇIKGÖZ, Nâmık, “Klâsik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve ‘Âbdâr’ Örneği”, **Türk Kültürü İncelemeleri**, İstanbul 2000, S.2, s.149-160; AYDEMİR, Yaşar, “Bursalı İsmail Hakkı’nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü”, **1.Uluslar arası İsmail Hakkı Bursavî Sempozyumu Bildirileri**, 26-27 Mayıs 2000; MENĞİ, Mine, **Divan Şiiri Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.13-21, 22-29, 30-44; KAPLAN Mahmut, “Sebk-i Hindî Şairlerinden Fehim, İsmetî, Nâilî ve Neşâtî’nin Divanlarına Göre Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri”, **Hece**, Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001; AVŞAR, Ziya, “Divan Şiirinin Poetik Verilerine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi,” **Hece**, Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001; KILIÇ, Mahmut Erol, “Sûfî Şiiri’nin Poetikası”, **Cogita**, YKY, S.38, s.84-97; BAYRAM, Yavuz, “16.Yüzyıl Divan Şiirinde ‘Şiir, Söz ve Şair’le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.15, s.53-64.
3. Hasan (Hassan bin Sabit) a.i.g. Peygamberimiz zamanında yaşamış bir şairdir. Peygamberimiz onun için mescide bir minber yaptırmıştı. Hassan (633-680) oraya çıkar müşrikleri yerip Peygamberimizi överdi. Peygamberimiz ona “Ruhulkuds (Cebraîl) sana yardım etsin!” diye duada bulunmuş. Divan şairleri medhiyelerinde veya na‘tlarda Peygamber’e övgü yazarken kendilerini sahâbe şâir Hassân b.Sâbit yerine koyar ve diğer bir vesîle ile ondan bahsedebilirlerdi. (PALA, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara 1989 ).
4. Selmân (Selmân) a.i. Divan şiirinde adı geçen iki meşhur şahsiyetin adıdır. Bunlardan biri Selmân-ı Savecî (1309-1376) diye bilinen ünlü İran şairi olup kasideleriyle ünlüdür. Şairler kendilerini Selmân-ı Savecî’ye benzetmeyi âdet edinmişlerdir. Özellikle kasidelerin fahriye

bölümlerinde adı geçer. İkincisi ise Selmân-ı Farisî'dir. Ashab'ın ulularından olup İsfahan'da doğmuştur. Önceleri mecûsî imiş. Bir kilise önünden geçerken içeri girmiş ve hristiyan olmuştur. Daha sonra Şam'a gitmiş ve yeni gelecek peygambere hizmet için Medine'ye geçmiştir. Peygamberimiz'i görüp müslüman oldu. daha sonra Hz. Ali ile uzun müddet birlikte bulundu. Vefatı 655 yılında Medâyin'dedir. Selmân kelimesinin birşeyler istemek, dilenmek anlamı da vardır. Rivâyete göre Selmân, başkanlığını Hz. Ali'nin yaptığı kırklar'danmış. Kırklar için eline keşkûl alıp halktan birşeyler toplarmış. Bunun için tasavvufta Selmân'a çıkmak deyimini yaygınlaştırmıştır. (PALA, İskender, a.g.e.).

5. Bilindiği gibi divan şairleri için lâle, gül bahçesine taşradan gelmiştir ve gül ile mukayese edildiğinde hep ikinci planda kalmıştır. Ayrıca 15.yüzyıldan 18.yüzyıla kadar 26 divan şairinin Türkçe divanı üzerinde yaptığımız çalışmanın istatistiksel bölümünde, divan şairlerinin güle lâleden çok daha fazla yer verdikleri görülmektedir. (Daha fazla bilgi için bkz.: BAYRAM, Yavuz, **Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi**, OMÜ Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2001, s.117, s.421, s.1055).
6. “Önce, sihirbazlar hüner gösterdiler. “Sihirbazların meydana attıkları şeyler ip ve odun parçalarıydı. Onlar halkın gözüne yılan gibi gözük-müştü-Beyzavî” Sonra, Allâhü Taâlâ'nın emriyle, Hz.Mûsâ asâsını ye-re bıraktı. Asâ onların uydurup düzdüklerini yutmaya başladı .....” ( PEKOLCAY, Neclâ-ERAYDIN, Selçuk-TAHRALI, Mustafa-UZUN, Mustafa-SUBAŞI, M.Husrev, **İslâmî Türk Edebiyatı** (Giriş), Dergâh Yay., İstanbul 1981, s.126).
7. Bu değerlendirmede bulunurken divan şiirinde sevgilinin kimliği konusunda da bir tespitte bulunmakta yarar vardır: “Dîvân şiirinde sevgili;
  - Güzel
  - Allah veya Resûlü
  - Pâdişâh veya devlet erkânından biri
  - Toplumun ileri gelenlerinden bir zât
  - Makam, şân-şöhret, para, dünyalık, mutluluk
  - Dost, arkadaş... gibi çok değişik cepheleriyle işlenmiştir.” (BAYRAM, Yavuz, a.g.e., s.120).

### **Kullanılan Örnek Beyitlerin Alındıkları Divanlar**

1. **Amrî Divanı**, Haz.Mehmed ÇAVUŞOĞLU, İÜEF Yay., İstanbul 1970.
2. **Bâkî Hayatı ve Şiirleri**, Haz.:Saadettin Nüzhet ERGUN, Bozkurt Matb., İstanbul 1935.
3. **Fuzûlî Divanı**, Haz.:Kenan AKYÜZ, Süheyl BEKEN, Sedit YÜKSEL, Müjgân CUNBUR, Akçağ Yay., Ankara 1990.
4. **Hayâfî Divanı**, Haz.: Ali Nihad TARLAN, Akçağ Yay., Ankara 1992.
5. **Hayretî Divanı**, Haz.: Mehmed ÇAVUŞOĞLU-M.Ali TANYERİ, İÜEF Yay., İstanbul 1981.
6. **Helâkî Divanı**, Haz.: Mehmed ÇAVUŞOĞLU, İÜEF Yay., İstanbul 1982.
7. **Muhibbî Divanı**, Haz.: Coşkun AK, KTB Yay., Ankara 1987.
8. **Nev'î Divanı**, Haz.: Mertol TULUM-M.Ali TANYERİ, İÜEF Yay., İstanbul 1977.
9. **Usûlî Divanı**, Haz.:Mustafa İSEN, Akçağ Yay., Ankara 1990.
10. **Vasfî Divanı**, Haz.:Mehmed ÇAVUŞOĞLU, İÜEF Yay., İstanbul 1980.
11. **Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı**, Haz.:Mehmed ÇAVUŞOĞLU, İÜEF Yay., İstanbul 1977.